

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

LEGISLATIVE INITIATIVES TO REGULATE THE CIRCULATION OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE

Самсін Р.І., к.ю.н.,
адвокат

У статті досліджено законодавчі ініціативи врегулювання обігу віртуальних активів в Україні. Проаналізовано генезу поняття блокчейн, за допомогою якої створюються нові фінансові інструменти – криптовалюти. Розглянуто створення Bitcoin та появу інших видів криптовалюти.

Досліджено розвиток правового регулювання обігу криптовалюти в зарубіжних країнах. Акцентовано, що світовою спільнотою було вибрано два напрями регулювання обігу криптовалюти: сприяння обігу віртуальних активів та повна заборона їх обігу. Узагальнено досвід з регулювання обігу віртуальних активів в Європейському Союзі, Японії, Естонії, Мальті тощо. Розглянуто досвід Китаю, Алжиру, Бангладеш, Еквадору – країн, які вдавалися до заборони обігу віртуальних активів на власній території.

Викладено досвід України у намаганнях правового регулювання обігу віртуальних активів. Проаналізовано низку законопроектів, що визначали власний підхід України до питання дозволу віртуальних активів чи заборони такого обігу. Акцентовано, що Україна спочатку обрала шлях заборони обігу віртуальних активів. Але позиція Національного банку України щодо цього питання не вплинула на розвиток ринку віртуальних активів в Україні, де, як і у всьому світі, подовжувався їх розвиток. Ігнорувати нові економічні відносини ставало дедалі неможливо, і в правовому полі України з'явилася низка законопроектів, в яких пропонувалося врегулювання відносин у сфері обігу віртуальних активів.

Більшість поданих законопроектів стали невдалою спробою встановити чи врегулювати оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами.

Вказано, що аналіз законодавчих ініціатив врегулювання у сфері віртуальних активів в Україні показав їх низький рівень, слабкість та необізнаність розробників з сутністю, технічною складовою віртуальних активів та особливостями відносин, що виникають в сфері їх обігу.

Констатовано, що законодавець стикнувся з низкою нових викликів, необхідністю врегулювати відносини в сфері обігу фінансового інструменту, сутність якого до кінця не з'ясована.

Обґрунтовано необхідність продовжувати спроби врегулювання обігу віртуальних активів, бо в іншому випадку Україна відстане у питанні врегулювання обігу віртуальних активів від розвинених країн, втратить ініціативу і потенційних «гравців» у цій сфері, а отже, і прибутки від їх оподаткування.

Ключові слова: блокчейн, віртуальні активи, правове регулювання, заборона обігу віртуальних активів, біткойн.

The article examines legislative initiatives to regulate the circulation of virtual assets in Ukraine. The genesis of the concept of blockchain, which is used to create new financial instruments - cryptocurrencies, is analyzed. The creation of Bitcoin and the emergence of other types of cryptocurrencies are considered.

The development of legal regulation of cryptocurrency circulation in foreign countries is investigated. It is emphasized that the world community has chosen two directions for regulating the circulation of cryptocurrencies: promoting the circulation of virtual assets and a complete ban on their circulation. The experience of regulating the circulation of virtual assets in the European Union, Japan, Estonia, Malta, etc. is summarized. The experience of China, Algeria, Bangladesh, Ecuador - countries that have resorted to a ban on the circulation of virtual assets in their own territory - is considered.

The experience of Ukraine in attempts to legally regulate the circulation of virtual assets is presented. The author analyzed a number of draft laws that determined Ukraine's own approach to the issue of allowing virtual assets or prohibiting such circulation. It is emphasized that Ukraine initially chose the path of banning the circulation of virtual assets. However, the position of the National Bank of Ukraine on this issue did not affect the development of the virtual assets market in Ukraine, where, as in the rest of the world, their development continued. It became impossible to ignore new economic relations, and a number of draft laws appeared in the legal field of Ukraine, which proposed to regulate relations in the sphere of virtual assets circulation.

Most of the submitted draft laws were an unsuccessful attempt to establish or regulate the taxation of income from transactions with virtual assets.

It is indicated that the analysis of legislative initiatives to regulate the sphere of virtual assets in Ukraine showed their low level, weakness and ignorance of the developers with the essence, technical component of virtual assets and the peculiarity of relations arising in the sphere of their circulation.

It is stated that the legislator is faced with a number of new challenges, the need to regulate relations in the field of circulation of a financial instrument, the essence of which is not fully understood.

The necessity to continue attempts to regulate the circulation of virtual assets is substantiated, because otherwise Ukraine will lag behind developed countries in the issue of regulating the circulation of virtual assets, will lose the initiative and potential "players" in this area, and hence the profits from their taxation.

Key words: blockchain, virtual assets, legal regulation, prohibition of circulation of virtual assets, bitcoin.

9 січня 2009 року відбулася своєрідна економічна революція – Сатоши Накамото представив технологію повністю децентралізованої пірингової системи (від англ. *Peer-to-peer* – від партнера до партнера (P2P)) або мережі рівноправних учасників, фундаментальною концепцією якої став блокчейн – розподілена база даних, де список записів не уривається, а послідовно поповнюється, при цьому нові записи «прив'язуються» до старих і підтверджуються за рахунок криптографічних алгоритмів [1]. Ним було створено перший блок Bitcoin's blockchain, який називався блоком генезу та містив 50 біткойнів. З того часу в світ увійшла нова технологія – блокчейн, за допомогою якої створюються нові фінан-

сові інструменти – криптовалюти. Завдяки ним можна було миттєво і абсолютно непрозоро передавати будь-яку грошову вартість. Внаслідок появи цього економічного феномену, виникла бурхлива полеміка у суспільстві стосовно того, яка фінансово-правова сутність криптовалюти, але незважаючи на думки окремих науковців, публіцистів та практиків, що вони є нічим іншим, як «мильна бульбашка», криптовалюти набували популярності. Крім Bitcoin з'явилися їх нові види – Ethereum, Litecoin, Ripple, Tangle, Hashgrash тощо. Зростала їх вартість – наприклад, Bitcoin із вартості 0,3 центи за 1000 біткойнів, яку він мав станом на 2010 рік, в 2020 році мав вартість 20000 доларів за 1 біткойн.

Внаслідок цього, уряди багатьох держав вдалися до спроб якимось чином взяти під контроль обіг криптовалют та встановити «правила гри», тобто забезпечити правове регулювання цієї сфери.

ЄС були прийняті зміни до нормативних актів – до Директиви 2014/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів та внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС [2, с. 349-496], Регламенту (ЄС) 2017/1129 Європейського парламенту та Ради від 14 червня 2017 року про проспект емісії, який буде опублікований, коли цінні папери будуть пропонувані громадськості або допущені до торгівлі на регульованому ринку, а також про скасування Директиви 2003/71/ЄС [3, с. 12-82], Регламенту (ЄС) № 1286/2014 Європейського Парламенту та Ради від 26 листопада 2014 року про ключові інформаційні документи для пакетних роздрібних та страхових інвестиційних продуктів [4, с. 1-23], Директиви 2018/843/EU Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу про внесення поправок в Директиву 2015/849/EU «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей і фінансування тероризму, а також внесенню поправок в Директиви 2009/138/ЄС и 2013/36/EU» («The Fifth Anti-Money Laundering Directive или 5AMLD») (5AMLD EU) [5; 6, с. 324]. В результаті послідовних змін, криптовалюти спочатку отримали загальноживану назву віртуальні валюти, а потім – віртуальні активи.

В Японії 1 квітня 2017 року було прийнято зміни до Закону «Про валютне регулювання», яким врегулювали обіг віртуальних активів у цій країні [7, с. 122]. В грудні 2017 року в Естонії внесено зміни до «Закону про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму», в якому закріплювався порядок обігу «віртуальної цінності» [8]. Мальта в 2018 році прийняла ряд нормативних актів, якими врегулювалися аналогічні суспільні відносини – «Про інноваційні технології та послуги», «Про віртуальні фінансові активи» та «Про Мальтійське управління цифрових технологій» [9] тощо.

Поряд з країнами, які дозволяли обіг віртуальних активів та намагалися його врегулювати, окремі країни вдавалися до заборони обігу цих активів на власній території. Наприклад, в Китаї в 2013 році Народний банк видав «Повідомлення про заходи запобігання, пов'язані з ризиками використання Bitcoin», яким заборонив транзакції з віртуальними активами, а для осіб, що здійснюють будь-які операції з віртуальними активами, встановив відповідальність [10, с. 7]. У Алжирі в 2018 році було заборонено будь-які транзакції з віртуальними активами [11]. В Бангладеш та Екваторі за операції з віртуальними активами встановлена кримінальна відповідальність [12].

Опинившись в ситуації, коли уряду необхідно було визначити власний підхід до питання дозволу (а, відповідно, і наступного правового регулювання порядку обігу) віртуальних активів чи заборони такого обігу, Україна спочатку обрала шлях заборони. Так, у Листі Національного банку України від 8 грудня 2014 року № 29-208/72899, підготовленому на звернення від 28 жовтня 2014 року щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти від продажу Bitcoin», зазначалося, що «...випуск віртуальної валюти Bitcoin не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодною із країн, отже Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості. Діяльність з купівлі-продажу Bitcoin за долари США або іншу іноземну валюту має ознаки функціонування так званих «фінансових пірамід» та може свідчити про потенційне залучення у здійснення сумнівних операцій відповідно до законодавства про протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму; Європейське банківське управління закликала банки Європейського Співтовариства утриматися від операцій з криптовалютами, включаючи Bitcoin, доки не буде створена система правил, яка зможе запобігти зловживанням; ЄБА рекомендувало владі ЄС розробити систему правил і захисних заходів для торгових платформ і створити окремі комісії зі спостереження за кожною електронною системою» [13].

Отже, фактично офіційну позицію уряду з приводу обігу віртуальних активів в українському суспільстві сформував Національний банк України і на той час це була позиція визнання таких активів грошовим сурогатом, і, відповідно, й заборона їх обігу, оскільки згідно з частиною 2 ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV, на території України заборонявся випуск та обіг грошових сурогатів [14].

Незважаючи на бурхливий розвиток віртуальних активів, зростання їх кількості та вартості у світі, позиція Національного банку України протягом тривалого часу залишалася незмінною. Так, у прес-релізі «Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні», випущеною Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку і Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг у 2017 році, зазначалося, що з огляду на чинні норми законодавства України поняття «криптовалюта» та регулювання операцій з нею не підпадають під режим регулювання, оскільки: криптовалюта не існує у формі банкнот, монет, записів на рахунках у банках, вона не може бути визнана грошима (грошовими коштами, коштами, грошовими знаками) у трактуванні українського законодавства; криптовалюта не має прив'язки до грошової одиниці жодною з держави, вона не може бути визнана валютою або законним платіжним засобом іноземної держави, та не є валютною цінністю в трактуванні валютного законодавства; криптовалюта не випускається банком і не є грошовим зобов'язанням певної особи, вона не може бути визнана електронними грошима; у криптовалюти відсутні ознаки документа та емітента, а саме: немає установленної форми документа з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, немає визначення взаємовідносин емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та не передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливості передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам, отже, криптовалюта не може бути цінним папером; у криптовалюти відсутні ознаки документа у вигляді грошових знаків, відсутній емітент, а також відсутня мета виготовлення, таким чином, криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом [15].

Незмінність позиції Національного банку України не вплинула на розвиток ринку віртуальних активів в Україні, де, як і у всьому світі, подовжувався бурхливий рух. Ігнорувати нові економічні відносини стало дедалі неможливо, і в правовому полі України з'явилася низка законопроектів, в яких пропонувалося врегулювання відносин у сфері обігу віртуальних активів – «Про обіг криптовалюти в Україні» від 6 жовтня 2017 року № 7183 [16], поданий на розгляд Верховної Ради України народними депутатами І. Котвицьким, І. Рибаком та С. Войцеховською, «Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні» від 10 жовтня 2017 року № 7183-1 [17] і пов'язаний з ним законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні)» від 30 жовтня 2017 року № 7246 [18], подані народним депутатом С. Рибалко, «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподатку-

вання операцій з віртуальними активами в Україні» від 14 вересня 2018 року № 9083, поданий народними депутатами України О. Мушаком, О. Продан, О. Данченком та іншими [19], «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» від 27 вересня 2018 року № 9083-1, що був представлений народним депутатом України Ю. Дерев'янком [20].

Аналізуючи законодавчі ініціативи врегулювання в сфері віртуальних активів в Україні, не можна не відмітити їх низький рівень, слабкість та необізнаність розробників з сутністю, технічною складовою віртуальних активів та особливістю відносин, що виникають в сфері їх обігу. Наприклад, у законопроекті № 7183 пропонувалося визначення криптовалюти як програмного коду (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [16], тобто фактично розробник ігнорував фінансово-економічну сутність віртуальних активів і концентрував увагу виключно на їх технічній складовій. Натомість у законопроекті № 7183-1, криптовалюти визначається як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку, а їх фінансово-правова сутність – як фінансовий актив, при цьому, у пояснювальній записці таке визначення обґрунтовувалося тим, що саме так фінансово-правову сутність криптовалюти розуміють в більшості провідних країн світу [17]. Проте, як вірно зазначала з цього приводу Н. Архирейська, це зовсім не так, адже криптовалюта має різне визначення в різних країнах світу – від електронних грошей до товару або цінних паперів [21, с. 754].

Окремо слід відмітити спроби народних депутатів подати на розгляд Верховної Ради законопроекти, якими встановлювалося б оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами. На той час вартість віртуальних активів зростала, з'являлися перші «криптовалютні» мільйонери, тому увага суспільства, яке сплачувало податки з пенсійних виплат та страхових відшкодувань, не могло бути задоволеним появою певної категорії осіб, які отримували надприбутки, але не сплачували податки, через ігнорування законодавцем такого нового фінансового інструменту як віртуальні активи.

Проте вдалу спробу встановити механізм оподаткування доходів від обігу віртуальних валют серед поданих до Верховної Ради відмітити неможливо.

Законопроект № 7183-1 мав соціально-популістську спрямованість – його розробники пропонували введення збору у 2% на обов'язкове державне пенсійне страхування з кожної криптообмінної операції, що, на їх думку, мало б привести до додаткових надходжень до Пенсійного фонду України та зменшити його дефіцит; створити передумови для розвитку економіки на базі новітніх технологій в Україні; забезпечити надходження додаткових високотехнологічних інвестицій; підвищити конкурентоспроможності України на світовому ринку, що сприятиме її зростанню [17], проте ніяких механізмів реалізації цих пропозицій

та контролю за виконанням запропонованих норм законопроект не передбачав. Н. Архирейська з цього приводу зазначала, що введення збору у 2% на обов'язкове державне пенсійне страхування з кожної криптообмінної операції фактично є декларативним, бо як свідчить практика зарубіжних країн, це досить важко реалізувати [21, с. 754].

У законопроекті № 7246 вносилися пропозиції щодо звільнення підприємств від оподаткування прибутку, отриманого від операцій з купівлі-продажу криптовалют [18], тобто його розробник фактично пропонував встановити переваги для підприємств у відносинах з обігу віртуальних активів. Ще далі пішли розробники законопроекту № 9083-1, які пропонували звільнення від оподаткування доходів фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб, отриманого ними від операцій з віртуальними активами, від сплати будь-яких податків (зборів) з доходів, а також звільнення від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України та реалізації на митній території України обладнання, що призначене виключно для майнінгу і класифікується у товарній підкатегорії 8471500000 згідно з УКТ ЗЕД [20].

Зовсім іншим чином до питань оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами підійшли розробники законопроекту № 9083, які пропонували оподаткування прибутку підприємств від операцій з віртуальними активами, за ставкою 18%, але тимчасово, до 31 грудня 2024 року ставку встановити у розмірі 5% (за винятком прибутку від операцій з токенами-активами, які посвідчують права на товари, до прибутку від операцій, з якими застосовується ставка податку, інша, ніж до прибутку від операцій з віртуальними активами) та оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з віртуальними активами за ставкою 5% [19]. Проте норми цього законопроекту не передбачали механізмів реалізації цієї пропозиції та контролю за виконанням запропонованих норм, що фактично нівелювало б норми такого закону, якщо б він був прийнятий.

Підсумовуючи аналіз законодавчих ініціатив врегулювання обігу віртуальних активів в Україні, хочеться зазначити, що це лише початок великого шляху з врегулювання відносин, що увійшли у світ завдяки новій технології блокчейн. Законодавець стикається з низкою нових викликів, з необхідністю врегулювати відносини в сфері обігу фінансового інструменту, сутність якого до кінця не з'ясована, у визначенні якого розгублюються навіть спеціалісти (на офіційній сторінці порталу Національного банку України була розміщена спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні, у якій повідомлялося, що Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг переконані, що складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [22]). Незважаючи на це, необхідно продовжувати спроби у цьому напрямку, бо в іншому випадку Україна відстане у питанні врегулювання обігу віртуальних активів від розвинених країн, втратить ініціативу і потенційних «гравців» у цій сфері, а отже, і прибутки від їх оподаткування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Nakamoto, Satoshi. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>. Дата звернення: 14.12.2018.
2. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU, OJ L 173, 12.6.2014. P. 349–496.
3. Regulation (EU) 2017/1129 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on the prospectus to be published when securities are offered to the public or admitted to trading on a regulated market, and repealing Directive 2003/71/EC Text with EEA relevance, OJ L 168, 30.6.2017. P. 12–82.
4. Regulation (EU) No 1286/2014 of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on key information documents for packaged retail and insurance-based investment products (PRIIPs), OJ L 352, 9.12.2014. P. 1–23.

5. Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32018L0843>. Дата звернення: 14.12.2018.
6. Тапскотт А., Тапскотт Д. Технология блокчейн – то, что движет финансовой революцией сегодня. Издательство : Эксмо, 2017. 550 с.
7. Штепенко К. П. Стан і перспективи розвитку криптовалюти у світі. *Фінансовий простір*. 2018. № 2. С. 121–126.
8. Плита А. І. Криптовалюта: її правовий режим, проблеми застосування. *Українське право*. 2017. URL: http://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_plyta_%D1%81ryptocurrency/. Дата звернення: 27.11.2018.
9. Innovative Technology Arrangement and Services Act. URL: <https://legislation.mt/eli/cap/592/eng/pdf>. Дата звернення: 20.11.2018.
10. Ломовцев Д. А. Сравнительная характеристика правового регулирования биткойна в разных странах. *Право и современные государства*. 2014. № 4. С. 5–9.
11. Биткойн – зло: топ-10 стран, запретивших самую популярную криптовалюту. URL: <https://focus.ua/digital/493290-bitcoin-zlo-top-10-stran-zapretivshih-samuyu-populyarnuyu-kriptovalyutu>. Дата звернення: 05.10.2018.
12. Berentsen A., Schar F. The Case for Central Bank Electronic Money and the Non-case for Central Bank Cryptocurrencies. Federal Reserve Bank of St. Louis, 2018. URL: <https://research.stlouisfed.org/publications/review/2018/02/13/the-case-for-central-bank-electronic-money-and-the-non-case-for-central-bank-cryptocurrencies>. Дата звернення: 16.11.2018.
13. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin: лист Національного банку України від 08.12.2014 № 29-208/72899. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14/card5>. Дата звернення: .07.2018.
14. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
15. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329. Дата звернення: 07.10.2018.
16. Про обіг криптовалюти в Україні: проєкт Закону України від 06.10.2017 № 7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684. Дата звернення: 15.11.2018.
17. Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні: проєкт Закону України від 10.10.2017 № 7183-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710. Дата звернення: 15.11.2018.
18. Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: проєкт Закону України від 30.10.2017 № 7246. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62816. Дата звернення: 17.10.2018.
19. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: проєкт Закону України від 14.09.2018 № 9083. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597. Дата звернення: 15.11.2018.
20. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: проєкт Закону України від 27.09.2018 № 9083-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64696. Дата звернення: 07.11.2018.
21. Архірейська Н. В. Державне регулювання ринку криптовалют в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 22. 2018. С. 753–757.
22. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>. Дата звернення: 17.10.2018.